/ Karl

Wi Carl medh Gudz nådhe, Sweriges rijkes arffurste, hertigh ... therföre hafwe wij på ...

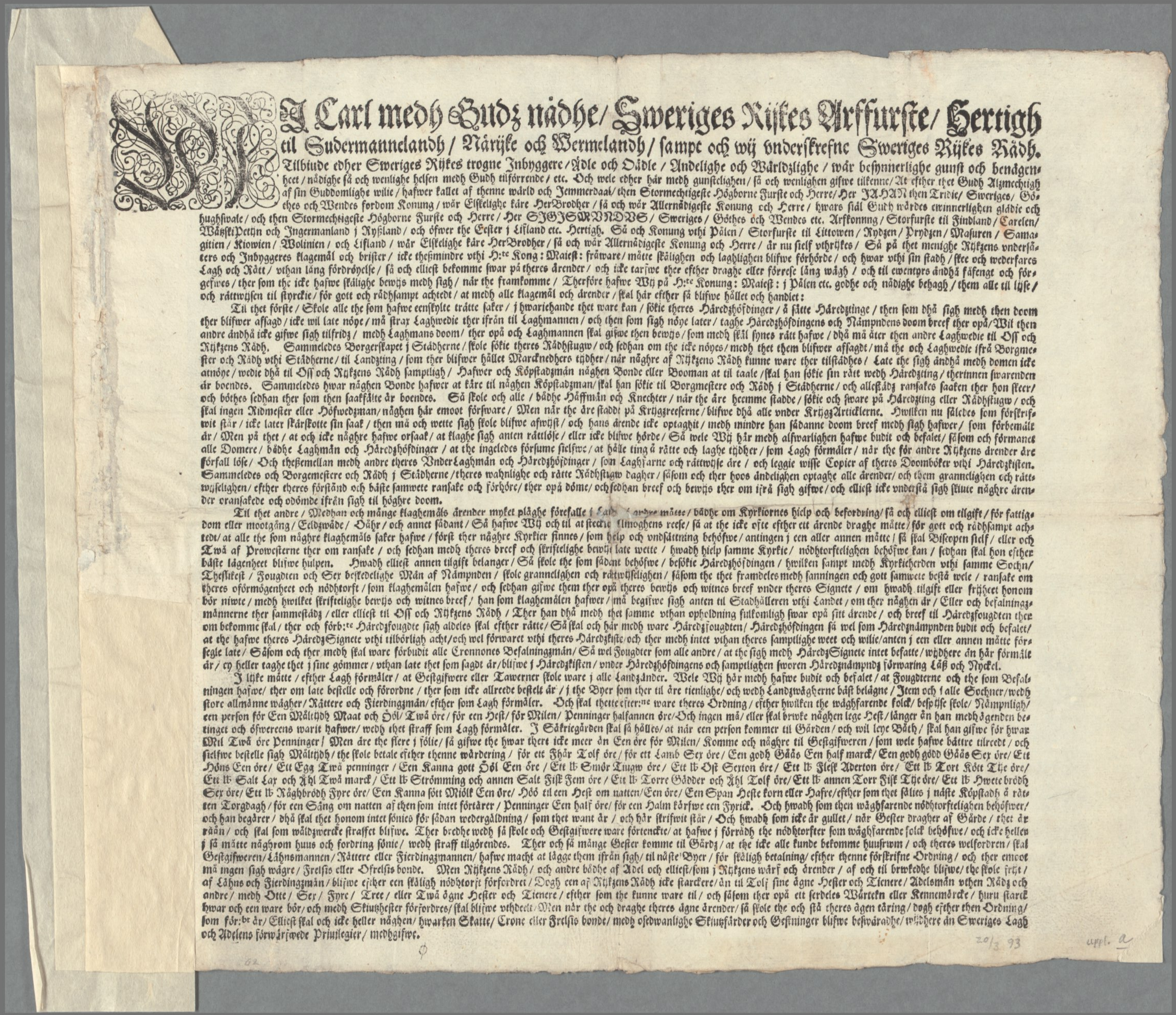

WJ Carl medh Gudz nådhe/ Sweriges Rijkes Arffurste/ Hertigh til Sudermannelandh/ Närijke och Wermelandh/ sampt och wij vnderskrefne Sweriges Rijkes Rådh.

SOT // Utbrutna ligg. fol. extra stort format / Kungl. förordningar / Exemplar A

Tillkomstår 1593

Digitaliserad år 2016

KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

WJ Carl medh Gudz nådhe/ Sweriges Rijkes Arffurste/ Hertigh til Sudermannelandh/ Närijke och Wermelandh/ sampt och wij vnderskrefne Sweriges Rijkes Rådh.

Tilbiude edher Sweriges Rijkes trogne Inbyggere/ Ådle och Oädle / Andelighe och Wärldzlighe / wår besynnerlighe gunst och benågenheet / nådighe så och wenlighe helsen medh Gudh tilförrende / etc. Och wele edher här medh gunsteligen/ så och wenlighen gifwe tilkenne/ At efther thet Gudh Alzmechtigh af sin Guddomlighe wilie / hafwer kallet af thenne wärld och Jemmerdaal/ then Stormechtigeste Högborne Furste och Herre/ Her JAHAN then Tridie/ Sweriges/ Göthes och Wendes fordom Konung / wår Elskelighe käre HerBrodher / så och wår Allernådigeste Konung och Herre / hwars siäl Gudh wärdes ewinnerlighen glädie och hughsiwale / och then Stormechtigeste Högborne Furste och Herre / Her SIGISMVNDVS / Sweriges / Göthes och Wendes etc. Arfkonnng / Storfurste til Findland / Carelen/ WätzkiPettijn och Ingermanland j Ryßland / och öfwer the Esster j Lifland etc. Hertigh. Så och Konung vthi Pålen / Storfurste til Littowen / Rydzen / Prydzen / Masuren / Samagitien / Kiowien / Wolinien / och Lifland / wår Elskelighe käre HerBrodher / så och wår Allernådigeste Konung och Herre / är nu sielf vthrijkes / Så på thet menighe Rijkzens vndersåters och Inbyggeres klagemål och brister / icke theßmindre vthi H:te Kong: Maiest: fråware / måtte skälighen och laghlighen blifwe förhörde / och hwar vthi sin stadh / skee och wederfares Lagh och Rätt / vthan lång fördröyelse / så och elliest bekomme swar på theres ärender / och icke tarfwe thee efther draghe eller förrese lång wägh / och til ewentyrs ändhå fåfengt och förgefwes / ther som the icke hafwe skälighe bewijs medh sigh / när the framkomme / Therföre hafwe Wij på H:te Konung: Maiest: j Pålen etc. godhe och nådighe behagh / them alle til lijse / och rättwijsen til styrckie / för gott och rådhsampt achtedt / at medh alle klagemål och ärender / skal här efther så blifwe hållet och handlet:

Til thet förste / Skole alle the som hafwe eenskylte trätte saker / j hwariehande thet ware kan / sökie theres Häredzhöfdinger / å sätte Häredztinge / then som dhå sigh medh then doom ther blifwer affagd / icke wil late nöye / må strax Laghwedie ther ifrån til Laghmannen / och then som sigh nöye later / taghe Häredzhöfdingens och Nämpndens doom breef ther opå / Wil then andre ändhå icke gifwe sigh tilfridz / medh Laghmans doom / ther opå och Laghmannen skal gifwe then bewijs / som medh skäl synes rätt hafwe / dhå må äter then andre Laghwedie til Oss och Rijkzens Rådh. Sammeledes Borgerskapet j Städherne / skole sökie theres Rådhstugw / och sedhan om the icke nöyes / medh thet them blifwer affagdt / må the och Laghwedie ifrå Borgmester och Rådh vthi Städherne / til Landzting / som ther blifwer hållet Marcknedhers tijdher / när någhre af Rijkzeno Rådh kunne ware ther tilstädhes / Late the sigh ändhå medh domen icke atnöye / wedie dhå til Oss och Rijkzens Rådh samptligh / Hafwer och Köpstadzmän någhen Bonde eller Booman at til taale / skal han sökie sin rätt wedh Häredzting / therinnen swarenden är boendes. Sammeledes hwar någhen Bonde hafwer at käre til någhen Köpstadzman / skal han sökie til Borgmestere och Rådh j Städherne / och allestädz ransakes saaken ther hon skeer / och böthes sedhan ther som then saakfälte är boendes. Så skole och alle / bådhe Håffmän och Knechter / när the äre heemme stadde / sökie och sware på Häredzting eller Rådhstugw / och skal ingen Ridmester eller Höfwedzman / någhen här emoot försware / Men när the äre stadde på Krijgzreeserne / blifwe dhå alle vnder KrijgzArticklerne. Hwilken nu således som förskrifwit står / icke later skärskotte sin saak / then må och wette sigh skole blifwe afwijst / och hans ärende icke optaghit / medh mindre han sådanne doom breef medh sigh hafwer / som förbemält är / Men på thet / at och icke någhre hafwe orsaak / at klaghe sigh anten rättlöse / eller icke blifwe hörde / Så wele Wij här medh alfwarlighen hafwe budit och befalet / såsom och förmanet alle Domere / bådhe Laghmän och Häredzhöfdinger / at the ingeledes försume sielfwe / at hålle ting å rätte och laghe tijdher / som Lagh förmåler / när the för andre Rijkzens ärender äre förfall löse / Och theßemellan medh andre theres VnderLaghmän och Häredzhöfdinger / som Laghfarne och rättwijse äre / och leggie wisse Copier af theres Doomböker vthi Häredzkisten. Sammeledes och Borgemestere och Rådh j Städherne / theres wahnlighe och rätte Rådhstugw dagher / såsom och ther hoos ändelighen optaghe alle ärender / och them grannelighen och rättwijselighen / efther theres förstånd och bäste samwete ransake och förhöre / ther opå döme / och sedhan breef och bewijs ther om ifrå sigh gifwe / och elliest icke vnderstå sigh skiute någhre ärender oransakede och odömde ifrån sigh til höghre doom.

Til thet andre / Medhan och månge klaghemåls ärender myket plåghe förefalle j Lan[...] andre måtte / bådhe om Kyrkiornes hielp och befordring / så och elliest om tilgift / för fattigdom eller mootgång / Eldzwåde / Oåhr / och annet sådant / Så hafwe Wij och til at steckie [...]lmoghens reese / så at the icke ofte efther ett ärende draghe måtte / för gott och rådhsampt achtedt / at alle the som någhre klaghemåls saker hafwe / först ther någhre Kyrkier finnes / som help och vndsättning behöfwe / antingen j een aller annen måtte / så skal Biscopen sielf / eller och Twå af Prowesterne ther om ransake / och sedhan medh theres breef och skriftelighe bewijs late wette / hwadh hielp samme Kyrkie / nödhtorfteligen behöfwe kan / sedhan skal hon efther bäste lägenheet blifwe hulpen. Hwadh elliest annen tilgift belanger / Så skole the som sådant behöfwe / besökie Häredzhöfdingen / hwilken sampt medh Kyrkieherden vthi samme Sochn / Theslikest / Fougdten och Sex beskedelighe Män af Nämpnden / skole grannelighen och rättwijselighen / såsom the thet framdeles medh sanningen och gott samwete bestå wele / ransake om theres oförmögenheet och nödhtorft / som klaghemålen hafwe / och sedhan gifwe them ther opå theres bewijs och witnes breef vnder theres Signete / om hwadh tilgift eller frijheet honom bör niwte / medh hwilket skrifteligh bewijs och witnes breef / han som klaghemålen hafwer / må begifwe sigh anten til Stadhålleren vthi Landet / om ther någhen är / Eller och befalningzmännerne ther sammestädz / eller elliest til Oss och Rijkzens Rådh / Ther han dhå medh thet samme vthan opholdning fulkomligh swar opå sitt ärende / och breef til Häredzfougdten ther om bekomme skal / ther och förb:te Häredzfougdte sigh aldeles skal efther rätte / Så skal och här medh ware Häredzfougdten / Häredzhöfdingen så wel som Häredznämpnden budit och befalet / at the hafwe theres HäredzSignete vthi tilbörligh acht / och wel förwaret vthi theres Häredzkiste / och ther medh intet vthan theres samptlighe weet och wilie / anten j een eller annen måtte försegle late / Såsom och ther medh skal ware förbudit alle Cronnones Befalningzmän / Så wel Fougdter som alle andre / at the sigh medh HäredzSignete intet befatte / wijdhere än här förmält är / ey heller taghe thet j sine gömmer / vthan late thet som sagdt är / blifwe j Häredzkisten / vnder Häredzhöfdingens och samptlighen sworen Häredznämpndz förwaring Låß och Nyckel.

J lijke måtte / efther Lagh förmåler / at Gestgifwere eller Tawerner skole ware j alle Landzänder. Wele Wij här medh hafwe budit och befalet / at Fougdterne och the som Befalningen hafwe / ther om late bestelle och förordne / ther som icke allreede bestelt är / j the Byer som ther til äre tienlighe / och wedh Landzwägherne bäst belägne / Item och j alle Sochner / wedh store allmänne wägher / Rättere och Fierdingzmän / efther som Lagh förmåler. Och skal thette efter:ne ware theres Ördning / efther hwilken the wäghfarende folck / bespijse skole / Nämpnligh / een person för Een Måltijdh Maat och Öl / Twå öre / för een Hest / för Milen / Penninger halfannen öre / Och ingen må / eller skal brwke någhen lege Hest / länger än han medh ägenden betinget och öfwereens warit hafwer / wedh thet straff som Lagh förmåler. J Säkriegården skal så hålles / at när een person kommer til Gården / och wil leye Båth / skal han gifwe för hwar Mil Twå öre Penninger / Men äre the flere j fölie / så gifwe the hwar thert icke meer än Een öre för Milen / Komme och någhre til Gestgifweren / som wele hafwe bättre tilreedt / och sielfwe bestelle sigh Måltijdh / the skole betale efther thenne wärdering / för ett Fhår Tolf öre / för ett Lamb Sex öre / Een godh Gåås Een half marck / Een godh gödd Gåås Sex öre / Ett Höns Een öre / Ett Egg Twå penninger / Een Kanna gott Öl Een öre / Ett lb Smör Tiugw öre / Ett lb Ost Sexton öre / Ett lb Flesk Aderton öre / Ett lb Tort Kött Tije öre / Ett lb Salt Lax och Åhl Twå marck / Ett lb Strömming och annen Salt Fisk Fem öre / Ett lb Torre Gädder och Åhl Tolf öre / Ett lb annen Torr Fisk Tije öre / Ett lb Hwete brödh Sex öre / Ett lb Råghbrödh Fyre öre / Een Kanna sött Miölk Een öre / Höö til een Hest om natten / Een öre / Een Span Heste korn eller Hafre / efther som thet sälies j näste Köpstadh å rätten Torgdagh / för een Säng om natten af then som intet förtärer / Penninger Een half öre / för een Halm kärfwe een Fyrick. Och hwadh som then wäghfarende nödhtorfteligen behöfwer / och han begärer / dhå skal thet honom intet sönies för sådan wedergäldning / som thet want är / och här skrifwit står / Och hwadh som icke är gullet / när Gester dragher af Gärde / thet är råån / och skal som wäldzwercke straffet blifwe. Ther bredhe wedh så skole och Gestgifwere ware förtenckte / at hafwe j förrådh the nödhtorfter som wäghfarende folck behöfwe / och icke hellen j så måtte någhrom huus och fordring sönie / wedh straff tilgörendes. Ther och så månge Gester komme til Gärdz / at the icke alle kunde bekomme huusrwm / och theres welfordren / skal Gestgifweren / Låhnsmannen / Rättere eller Fierdingzmannen / hafwe macht at lägge them ifrån sigh / til näste Byer / för skäligh betalning / efther thenne förskrifne Ordning / och ther emoot må ingen sigh wägre / Frelsis eller Ofrelsis bonde. Men Rijkzens Rådh / och andre bådhe af Adel och elliest / som j Rijkzens wärf och ärender / af och til brwkedhe blifwe / the skole frijt / af Låhns och Fierdingzmän / blifwe efther een skäligh nödhtorft förfordret / Dogh een af Rijkzens Rådh icke starckere / än til Tolf sine ägne Hester och Tienere / Adelsmän vthen Rådz och andre / medh Otte / Sex / Fyre / Tree / eller Twå ägne Hester och Tienere / efther som the kunne ware til / och såsom ther opå ett serdeles Wärtekn eller Kennemärcke / huru starck hwar och een ware bör / och medh Skiutzhester förfordres / skal blifwe vthdeelt / Men när the och draghe theres ägne ärender / så skole the och stå theres ägen täring / dogh efther then Ordning / som för:bt är / Elliest skal och icke heller någhen / hwarken Skatte / Crone eller Frelsis bonde / medh osedwanlighe Skiutzfärder och Gestninger blifwe beswäradhe / wijdhere än Sweriges Lagh och Adelens förwärfwede Priuilegier / medhgifwe.

62 ϕ 20/3 93 uppl. a

Upsala Mandat om åtskilligt någre mål uti Lagum. 20 mart. 1593.

20 mart. 1593.

Vthi lijke måtte/ Skole alle Fougdter och Häredzhöfdinger ther på til thet flitigeste drijfwe /at allmänne Wägher och Broor/ måtte blifwe rödde och bygde Laghgille/ therföre icke heller näghen bör ware förskonet eller fridkallet/ wijdhere än som Lagh förmåler. Thesslikest skole the och inseende hafwe/ och ingelunde tilstädie/ at tw Godz blifwe lagde vthi Ett/ som man finner offte skeedt ware/ therigenom Rijksens inkomst myket warder försnället/ och icke heller Skattehemman så sönder rijfwes eller åtskillies/såsom af Arfwingerne offte tilbiudes / och här til myket skeet är. Icke skole heller Prester/Fougdter/ Låhnsmån/Gestgifwere eller andre hafwe macht at köpe eller til sigh ägne flere Hemmen/ och vnder sigh fridkalle för een deel eller annen/ ther the icke synnerlighen hafwe Öfwerhetennes bref och tilstånd opå/ än som the sielfwe besittie/ therigenom Cronnones ingeld som är Skiutzfärder / Dagzwärcker / Fördzler och elliest andre pålagher hwadh nampn the helst hafwe kunne / blifwe förminskedhe. Ther som och lägenheet finnes at optaghe Torpeställe / på Cronnones eenskylte ägendom / at förbättre Cronnones ränte medh/ och sädant icke skeer andre gamble BoolByer/ och besittne Heemman til hinder j näghen måtte / dhå skole the och them besättie och brwke late / Och skole alle fulsätte Bönder / ware j alle vthlagher för heele/ Men halfwe/ Torpare och Fierdingzboer/ såsom the ligge til / efther Jordetaalet.

Yterlighere/ efther här til offte är skeedt/ at then som hafwer sittidh j näghre Härede j Häredzhöfdinge stadh/ hafwer och j samme Landzände hafdt Laghmans doom / så at the saaker som hafwe waret opskutne vnder Laghmans ransakning i the Häreder han hafwer sittedt j Häredzhöfdinge stadh / äre sedhan af honom sielf förhörde blefne / Hwar vthaf wel fölgdt hafwer/ at mängen kan vthi sin rått ware förkort skeedt. Therföre skal här efther förbudit ware/at ingen som sitter j nähgen Häredzhöfdinge stadh/ skal j samme Laghsagu hafwe Laghmans doom/ På thet at j så måtte/ icke må gifwes tilfälle/at näghen öfwer olagh och orätt hafwer sigh beklaghe / Såsom och the som sittie j Häredzhöfdinge stadh/ ingeledes här efther bör sittie/ meer än j Ett Härede eller Tw til thet högste. Medhan och offte vnder thet nampnet Återstädher warder myket vthaf Fougdterne kraft och pantedt/ som Bönderne wel dubbelt kunne hafwe vthgiordt/ och j så måtte myket emoot Öfwerhetenes wilie och weetskap / och genom theres egen nytte/ som the ther medh sökie / göre Almoghen emoot Öfwerheeten myket owillighe. Therföre skal efther thenne dagh ingen Fougdte hafwe macht at kräfie näghen återstädhe som är öfwer ett åhr tilbake/ efther som tilförrende af wår käre HerBrodher så och wår nådigeste Konnng/ saligh hoos Gudh/ hafwer warit påbudit / vthan han hafwer serdeles Öfwerheetens tilstånd ther opå / och j RäkneCammaren hafwer bewijst By och Bonde / then han weet medh rätte tilgå. Och thet skal vthi hans breef vthtryckelighen förmält ware / huru myket hoos hwar och een kan ware til at kräfie / ther efther skal Häredzhöfdingen och the Tolf/ sedhan sampt medh Kyrkieherden j Sochnen/ ther han boor som kräfz/ ransake/ huru ther om j sanning finnes/ för än näghet af näghrom vthtagz eller pantedt blifwer. Allthenstund och offte warder klaghet / at the Bönder som näghre Willwahrer bekomme/ och til Öfwerheetens bäste oplate wele/ blifwe icke så til fyllest betalte therföre/ som skäl kan ware/ Hwarvthaf fórorsakes / at the vndstinge them hemlighen bort / Köpmän och andre j händer/ och warde så vthförde af Rijket. Så på thet at the som sådanne Willwahrer bekomme / som Öwerheeten tienlighe äre/ måghe wette hwadh the för hwart / efther thes wärd kunne hafwe til at kräfie / Så är een wiss Ordning giord / och ett öpet Breef ther om vthgånget til alle Fougdter / efther hwilken the hwar och een betale skole. Så frampt thet icke skeer/ och näghen sigh theröfwer beklagher / dhå skole Fougdterne ther til sware/och icke ostraffede blifwe / Efther som Sweriges Lagh innehåller /at vthi inge Landzänder/ må näghen Rhå til sima iaga/vthan Konunger/och ey offtere än han Håff håller/ efther som ther om vthtryckt warder j thet 23 Cap. j Bygninge Balcken. Så förbiuder och Lagh at fare efther Elgh emellan Fastegång och Olofzmesse. Therföre skal här medh allom så wel Adel som Oadel / innen och vthen Rådz / vthi thesse förbemålte tijdher ware förbudit / näghre sådanne förbudne Diwr/ såsom Hiort / Rhå och Elgh til at fälle late/ Såsom och wedh högste straff näghen ware efterlatit til at late skiute på Cronnones Frij parcker/ hwilke wel framdeles skole blifwe Nampngifne. Vthi lijke måtte skal och wedh straff tilgörende ware förbudit alle Fougdter / Såsom och Ryttere och Knechter / at hafwe eller brwke Jacht/ Skytter/ Rhårep eller annet sådant/ vthan Fougdterne skole förmante ware/at hafwe grann acht och opseende/ thet ingen / ehoo han helst ware kan/ här emoot näghet företagher.

Til thet sidste/ skal och icke efther thenne dagh blifwe tilstadt / at the Köpswenner/ som Skått gifwe j Städherne/ och icke hafwe ägne Gärder eller Heem wist/ skole wijdere handle än j then Stadh the gifwe theres Skått vth / och icke j Bärgzlaghen eller annorstädz/ wedh tilbörlighit straff/ Ey heller näghen ware tillatet/ at hafwe Drenger liggende wedh Bärgzlaghen/ eller ther brwke näghen Handel/ medh mindre han är een besiten Borgere vthi näghen Stadh/ Och then som vthsend warder at köpslage/ skal hafwe bewijs medh sigh vnder Stadzens Insigle/ at han är wiss j sin ärende / Hwilken som befins at gifwe näghrom bewijs / at ware hans Tienere/ och thet kan sedhan befinnes annorledes/ then samme skal sampt medh Tieneren tilbörlighen straffet warde. Thette hafwe Wij edher alle samptlighen och synnerlighen/ gunstelighen och wenlighen welet weete late/och twifle intet/ at j edher vthi alle måtte/emoot Kong: Maiest: j Pälen etc. och Sweriges Rijke / och nu vthi H:te Kong : Maiest: fråware/ Oss samptlighen troghne / hörsamme och rättrådighe warde bewijsendes / efther som j bådhe nu och tilförrende hafwe loswet och tilsagdt. Befalendes at j alle samptlighen och hwar för sigh fulkomlighen edher ther efther rätte. Af Vpsala / then 20. Martij / Anno &c. 93.

Vnder wårt Furstlighe Secret och wåre Insegel.

Carolus.

J.V. p.102.

Niels Gyllenstierne/ &c.
Erich Gustafsson/ &c.
Hogenschildt Bielke/ &c.
Gustaf Banner/ &c.
Erich Sparre/ &c.
Claus Bielke/ &c.
Sten Banner/ &c.

Ture Bielke/ &c.
Erich Abrahamsson/ &c.
Benkt Ribbing/ &c.
Gustaf Gabrielsson/ &c.
Gustaf Biörnsson/ &c.
Jören Pose/ &c.

20/3 93 uppl. a

I. V. p. 102

ls Gyller … l.
ich Gu … B
gensc … / &
ust … elsson
ch … ornsson/
aus D … se/ &c.
en Bann